

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philosophical Sciences. Vol. 1(89)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філософські науки. Вип. 1(89)

ISSN: 2663-7650

УДК 130:140.8:005.336.2:330.3

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(89).2021.88-101

СВІТОГЛЯДНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТАЛИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

В. І. Рябченко*

У статті здійснено аналіз статистичних даних, що засвідчують критичний стан навколишнього середовища у результаті нестримного експансіонізму техногенної цивілізації та обґрунтовується необхідність сталого розвитку суспільства. Актуалізовано світоглядну компетентність особистості, яка має бути адекватною принципам, цілям і завданням сталого розвитку сучасного соціуму. Доведено, що у світогляді сучасних людей домінують цінності, які суперечать сталому розвитку. Масовій суспільній свідомості все ще не вистачає загостреного сприйняття кризового стану як природного, так і соціального середовища проживання людини. Пояснено, що без належної світоглядної компетентності сила знань у їх матеріалізації може набувати деструктивного спрямування й мати руйнівні наслідки. Обґрунтовано необхідність розмежування понять теоретичного і практичного світоглядів та визначено зміст поняття світоглядної компетентності. Стверджується, що причиною світоглядної некомпетентності є свавілля як результат розбалансування свободи і відповідальності. Надзвичайні загрози для сталого розвитку сучасного суспільства несе неврівноважена відповідальністю свобода владних суб'єктів, особливо в суспільствах з авторитарним управлінням. Тому демократизацію й утвердження верховенства права слід розглядати як безальтернативний шлях забезпечення сталого розвитку суспільства. Актуалізовано необхідність запровадження економічно-правових механізмів регулювання суспільних відносин, діяльності та природокористування, які б робили невиконання будь-яке порушення принципів сталого розвитку. Акцентовано, що для забезпечення сталого розвитку людство й соціум мають світоглядно переорієнтуватися у своєму ставленні до природи, відмовившись від парадигми панування "Людина над природою" і перейти у своїй життєдіяльності до парадигми співіснування "людина в Природі". Запропоновано розглядати світоглядну компетентність як самостійне поняття, що позначає здатність людини бути адекватною за світоглядом не лише у професійній діяльності, а й у житті загалом. Висловлено застереження щодо культивування ідеї космічного кочівництва як можливості втечі мешканців нашої планети від зруйнованого ними земного буття.

* Доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу взаємодії університетів та суспільства
(Інститут вищої освіти НАПН України, м. Київ, Україна)
ORCID: 0000-0001-6404-1045
rvivan@ukr.net

Ключові слова: глобальна екологічна криза, демократизація, експансіонізм, світоглядна компетентність, соціальна відповідальність, сталий розвиток суспільства, символічне виробництво та обмін, техногенна цивілізація.

WORLDVIEW COMPETENCE AS A FACTOR OF ENSURING SOCIAL RESPONSIBILITY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE MODERN SOCIETY

V. I. Ryabchenko

The article presents statistics that show the critical state of our planet as a result of the unrestrained expansionism of man-made civilization and substantiates the need for sustainable development. worldview competence has been updated, which should be adequate to the principles, goals and objectives of sustainable development. It is proved that the worldview of modern people is dominated by values that contradict sustainable development. The mass consciousness still lacks a sharpened perception of the crisis of both natural and social habitats. It is explained that without proper worldview competence, the power of knowledge in their materialization can become destructive and have devastating consequences. The necessity of distinguishing between the concepts of theoretical and practical worldviews is substantiated. The concept of worldview competence is defined. It is argued that the cause of ideological incompetence is arbitrariness as a result of the imbalance of freedom and responsibility. The unbalanced responsibility of the authorities, especially in authoritarian societies, poses extreme threats to sustainable development. Therefore, democratization and the rule of law should be seen as an unalterable way to ensure sustainable development. The need to introduce economic and legal mechanisms for regulating social relations, economic activity and nature management, which would make any violation of the principles of sustainable development unprofitable, has been highlighted. We emphasize that in order to ensure sustainable development humanity and society have to reorient their worldview in relation to nature, abandoning the paradigm "Humanity dominates nature" and move in their activities to the paradigm "Humanity coexists with Nature". It's offered to consider worldview competence as an independent concept that denotes a person's ability to be adequate in his worldview not only in professional activities, but also in life in general. Cautions have been expressed regarding the cultivation of the idea of space nomadism as a possibility for the inhabitants of our planet to escape from their earthly existence.

Key words: Global Ecological Crisis, Democratization, Expansionism, Worldview Competence, Social Responsibility, Sustainable Development of Society, Symbolic Production and Exchange, Man-Made Civilization.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю подолання невгамовного експансіонізму сучасної техногенної цивілізації, який витісняє людство із земного, повсякденного буття у небуття. Беззаперечними доказами такої апокаліптичної перспективи є, по-перше, позбавлення земних ресурсів майбутніх поколінь; по-друге, створення нестерпних умов для проживання у сьогоденні багатьох сучасників та найближчому майбутньому, що у вимірі космічного часу подальшого можливого

існування планети Земля є миттєвістю. Зроблене твердження унаочнюється сумною статистикою. Зокрема, сучасне суспільство у своєму нестримному експансіонізмові з прискоренням використовує річний обсяг відновлювальних природних ресурсів. А за вичерпні ресурси, які накопичувались в надрах Землі протягом мільярдів років, годі вести мову. Вони щезають назавжди, забруднюючи при цьому наземне довкілля: "Перетин межі відновлення планетарних ресурсів щороку настає дедалі раніше. У 1993

році цю межу перетнули 21 жовтня. У 2003 році це відбулося 22 вересня. У 2017 році – 2 серпня" [15]. А у 2019 році людство вичерпало відновлювальні ресурси нашої планети вже 29 липня, що зафіксовано у звіті міжнародної організації Global Footprint Network. "Людство використовує природу в 1,75 разів швидше, ніж екосистема нашої планети може відновитися. Це наче ми користуємося ресурсами 1,75 Землі", – зазначається у повідомленні захисників довкілля. Ціною такого екологічного марнотратства, йдеться далі у звіті, є "зникнення лісів, ерозія ґрунту, втрата біологічного розмаїття і збільшення вмісту діоксиду вуглецю в атмосфері, що веде до кліматичних змін" [15].

У звіті Фонду тропічних лісів Норвегії (Rainforest Foundation Norway), благодійної організації, яка виступає за збереження тропічних лісів, зазначено: "В період з 2002 до 2019 року світ утратив 571 863 квадратних кілометрів тропічного лісу – це перевищує розміри континентальної Франції. Особливо сильно постраждала Азія, де залишилося лишень 7% недоторканих тропічних лісів світу. ... З приблизно 14,5 мільйонів квадратних кілометрів тропічних лісів, які колись покривали поверхню Землі, лише 36% залишилися недоторканими. Трохи більше третини (34%) повністю щезли, а решта 30% знаходяться на різних етапах деградації" [20]. Автор звіту Андерс Крог звернув увагу на те, що "нині дослідники попереджують, що тропічні екосистеми наближаються до переломного моменту – природна саморегуляція лісів порушується через зміну клімату, що своєю чергою ускладнює збереження вцілілих тропічних лісів" [20]. Нині середня температура на планеті підвищилася на 1,2°C від доіндустріального рівня. Збільшення ж цієї різниці до 1,5°C, яке прогнозується на найближче десятиліття, зробить нестерпним життя для сотень мільйонів людей на

територіях їх сучасного проживання незалежно від наявних там ресурсів. Прогнозується, що першочергово постраждають від потепління мешканці екваторіальної зони [1].

Тож розбалансоване природокористування не лише вичерпує ресурси нашої планети, а й різко погіршує на ній клімат створенням парникового ефекту, що веде до глобального потепління. Це один із вагомих викликів буття сучасного суспільства. Саме зміна клімату за визначенням ООН є найбільшою загрозою для природи й людства у XXI столітті, за перші півтора десятиліття якого було десять найбільш спекотних років у світовій історії, починаючи з 1856 року [18].

Необхідність уникнення такої катастрофічної перспективи актуалізувала сталий розвиток суспільства як фундаментальну умову й безальтернативний шлях забезпечення продовження людського роду та його подальшого успішного життя й духовного розвитку на планеті Земля. Концептуальна сутність сталого розвитку суспільства полягає у задоволенні потреб нинішніх поколінь без позбавлення майбутніх поколінь можливостей задовольняти свої потреби [7]. Так було визначено у доповіді Всесвітньої комісії з питань навколишнього середовища й розвитку "Наше спільне майбутнє", розглянутої і затвердженої Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1987 року. Ця доповідь була покладена в основу програмних документів зі сталого розвитку.

Реалізація завдань і досягнення цілей сталого розвитку сучасного соціуму вимагає соціально відповідального ставлення до природи як від кожного зокрема мешканця Землі, так і від людства в цілому, яке б відповідало основоположним принципам цього розвитку. Таке ставлення визначально залежить від цінностей, якими керується людина, група чи спільнота у своїх життєвих

проявах та діяльності. Цим актуалізується світоглядна компетентність, яка б відповідала принципам, цілям і завданням сталого розвитку. Адже глобальна результуюча стану нашої планети є наслідком локальних проявів діяльності людей, яка віддзеркалює рівень їх відповідальності та компетентності.

Ступінь наукової розробленості.

Актуалізована проблема спонукала звернутися до першоджерел, у яких сформульована філософія сталого розвитку, визначені принципи, програмні цілі й завдання його забезпечення. Зокрема були проаналізовані такі документи, як: доповідь Всесвітньої комісії з питань навколишнього середовища "Наше майбутнє" (1987 р.) [7]; доповідь Конференції ООН про навколишнє середовище і розвиток (1992 р.) [8] десять принципів Глобального договору ООН [10]; Резолюція "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року" [21]; Паризька угода [19]; звернення "Стан планети" [1] Генерального секретаря ООН Антоніу Гуттереша, з яким він виступив у Колумбійському університеті (Нью-Йорк) 2 грудня 2020 року та ін.

Дослідження проблематики сталого розвитку висвітлюється в чисельних публікаціях, серед яких увагу автора привернули статті таких авторів, як І. Лебедев [14], Н. Супрун [23], О. Цанько [24], В. Міщенко [16], Ю. Єлагін [9], П. Надолішній [17], П. Калита [10], М. Кириченко [11] та ін. Аналіз першоджерел і публікацій показав, що світоглядній компетентності як важливому чиннику забезпечення сталого розвитку суспільства приділено мало уваги дослідників.

Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному поясненні світоглядної компетентності особистості як визначального чинника забезпечення соціальної

відповідальності за сталий розвиток сучасного соціуму.

Дискусія і результати. З аналізу програмних документів сталого розвитку і публікацій, в яких висвітлюється критичний аналіз стану нашої планети постає дещо парадоксальна ситуація. Не дивлячись на розгорнуту системну діяльність міжнародних організацій, задекларовану солідарність у підтримці сталого розвитку з боку більшості держав світу, протягом останніх трьох десятиліть стан нашої планети погіршується. Це фактологічно підтверджується в зовсім недавній доповіді Генерального секретаря ООН Антоніу Гуттереша. З одного боку, він зазначив, що для сталого розвитку двері відчинені й рішення є – "напрямок нам задають Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030, Цілі сталого розвитку та Паризька угода про зміну клімату" [1]. А з іншого боку – діагностував важкий стан нашої планети: "Ми зіптовхнулися з руйнівною пандемією, новими високими показниками глобального потепління, рекордними показниками погіршення стану навколишнього середовища і новими невдачами в нашій роботі з досягнення глобальних цілей із забезпечення більш справедливого, інклюзивного та сталого розвитку" [1]. Даючи негативну статистику, яка підтверджує тяжкий стан планети, Антоніу Гуттереш акцентує, що ми як ніколи раніше близькі до кліматичної катастрофи. При цьому він підкреслив, що "в основі нашого падіння до хаосу лежить людська діяльність. Але це означає, що саме дії людини можуть допомогти вирішити проблему. Встановлення миру з природою є основним завданням XXI століття. Це повинно стати завданням найвищої важливості для всіх і всюди" [1].

Погіршення стану земного буття засвідчує, що у світогляді сучасних людей домінують цінності, які суперечать сталому розвитку

суспільства. Звідси постає потреба в теоретико-методологічному поясненні сутності світоглядної компетентності особистості та її значення у забезпеченні сталого розвитку через підвищення соціальної відповідальності людини у її життєдіяльності. Необхідність такого пояснення викликана й тим, що словосполучення "світоглядна компетентність" ще не утвердилося в науковому лексиконі як термін, який не лише позначає, а й концептуалізує надзвичайно важливу властивість особистості людини. Адже саме за цією властивістю можна визначити й оцінити адекватність людини земному буттю як в окремих її діях, так і в життєдіяльності в цілому. Методологічний аспект проблеми полягає в тому, що багато пишеться, а ще більше говориться про компетентність, цінності і світогляд, але зовсім мало це об'єднується під спільним знаменником, який називається "світоглядною компетентністю". Сьогодні можна знайти тисячі публікацій, присвячених формуванню компетентності, як правило, на індивідуальному рівні й переважно більшістю в межах окремих навчальних дисциплін. Значно менше висвітлюються проблеми формування компетентності в межах спеціальностей. І зовсім обмаль досліджень, пов'язаних із забезпеченням корпоративної та колективної компетентності як емерджентного прояву соціальних систем. У численних публікаціях, присвячених цінностям і світогляду, зазвичай не робиться розмежування між теоретичним і практичним світоглядом. А це є принциповою методологічною помилкою, у результаті якої бажане часто видається або сприймається як дійсне. Таке отождолення вулає відстань від дійсного до бажаного, робить неадекватним критичний аналіз реального стану дійсного.

Що ж стосується словосполучення "світоглядна компетентність" як поняття, то воно ще не увійшло в дискурс сучасної соціальної філософії чи гуманітаристики. (Щоб переконатися в цьому, достатньо зробити запит в Інтернет на публікації, у яких присутнє це словосполучення). Ця проблема особливо загострилася на шляху забезпечення сталого розвитку сучасного соціуму. Справа в тому, що без належної світоглядної компетентності особистості, а, відтак, конкретних спільнот та суспільства як такого, сила знань у їхній матеріалізації чи об'єктивації в дійсності може набувати деструктивного спрямування й мати руйнівні наслідки, що й спостерігається в розвитку техногенної цивілізації. Мірою нарощування обсягу знань масштаби руйнації земного буття зростають. Саме від світоглядної компетентності суб'єктів, які володіють безпосередньо чи опосередковано силою знань залежить на творення добра чи зла вони спрямовують цю силу у своїй життєдіяльності.

З'ясуємо цю залежність шляхом інтерпретації сутності світогляду й компетентності як складових актуалізованого поняття. На підставі аналізу різновидів (міфологічного, релігійного, філософського, наукового) світогляду та його структури автором було запропоновано наступне визначення: "Світогляд – це сукупність знань, поглядів, переконань, принципів, цінностей, норм життя тощо, якими людина володіє й через які вона сприймає, розуміє, оцінює світ та якими керується у відношенні до світу" [22]. Світогляд структурується на світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння та світовідношення. Зазвичай, акцент робиться на перших трьох складових структури світогляду, які орієнтують на формування належного світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння. В цьому власне полягає сутність

теоретичного світогляду, яким далеко не завжди людина керується у своїй життєдіяльності, якою демонструється її реальне ставлення або відношення до світу тобто практичний світогляд. Звідси постає питання щодо можливостей реалізації свободи світогляду, яка обмежується свободою інших індивідів. Погодёмось земному буттю байдуже як його відчуває, сприймає та розуміє окрема людина. І в такому прояві свобода світогляду має широкий діапазон можливостей. Але навколишньому середовищу не байдуже, коли людина наносить йому шкоду, плюндрує та руйнує його. А до цього світу кожен з нас приналежний як суб'єкт і об'єкт такого відношення. Як правило, людина частіше згадує справедливість, коли стає жертвою тобто об'єктом несправедливості, а не тоді, коли сама чинить несправедливо. Така різниця поведінки індивіда в ролі суб'єкта впливу на світ і в якості об'єкта впливу з боку інших суб'єктів пояснює чому людський світ такий недосконалий, а земне буття руйнується. На рівні окремишньої людини об'єкт завжди в однині, а суб'єктів може бути безліч. Тому годі сподіватись на справедливий і гармонійний світ навколо себе, коли сам чиниш несправедливо та руйнуєш навколишнє середовище своїми життєвими проявами. Тож і виходить у кінцевому підсумку, що люди стають заручниками власного свавілля. Ця логіка підказує, що починати вдосконалювати й гармонізувати світ, у якому живеш, із себе, зі свого внутрішнього світу, керманічем якого є власний світогляд.

У реальному відношенні чи ставленні людини до світу проявляється сутність її практичного світогляду, яким вона керується. Антоніу Гуттереш у своєму зверненні зазначив, що у поліпшенні стану планети "кожен повинен демонструвати свої наміри не на словах, а на ділі" [1]. Тому сталий розвиток стане можливим лише за умови, коли кожна людина й людство в цілому у своїх

життєвих проявах керуватимуться світоглядними принципами, цінностями, нормами тощо, які орієнтують індивіда й соціум на гармонізацію зі світом, його збереження, примноження й процвітання. Наразі поглиблення екологічної кризи переконливо підтверджує, що в життєдіяльності сучасників домінує світогляд, який не відповідає вимогам сталого розвитку суспільства.

Далі проінтерпретуємо сутність компетентності як здатності людини належним чином виконувати певну роботу, діяльність тощо. Коли вона нездатна виконувати якусь роботу, це означає, що вона в ній некомпетентна. Коли ж вона здатна виконувати певну роботу, але якість її виконання не відповідає належним вимогам, тоді визначаємо, що дана особистість в цій справі недостатньо компетентна. В ситуаціях, коли людина береться за справу, у якій вона зовсім чи недостатньо компетентна, виникають ризики негативних наслідків від її некомпетентності. Такий акцент принципово важливий у контексті забезпечення сталого розвитку. Особливо коли некомпетентне поведіння індивіда в тій чи іншій ситуації наносить шкоду іншим людям чи навколишньому середовищу. І в такому контексті мова йде про будь-яку некомпетентну діяльність чи навіть окремі дії, а не лише про виконання службових обов'язків на офіційній посаді.

А тепер на підставі проінтерпретованої сутності світогляду й компетентності перейдемо до розгляду світоглядної компетентності як визначальної властивості особистості людини, від якої безпосередньо залежить її відношення до земного буття. Автор визначає світоглядну компетентність як здатність особистості бути відповідною власним світоглядом тим статусам і ролям, які вона займає та виконує у своєму житті. При цьому ідеться про

будь-які статуси й ролі як формальні, так і неформальні, отже не лише службові чи професійні. Таке визначення відповідає глобальному виміру й сталому розвитку. Адже діяльність людини у будь-якому статусі безпосередньо чи опосередковано має вплив на зовнішній для неї світ.

Розглянемо, наприклад, такі неслужбові статуси, як чоловік і дружина та батько і мати, від яких безпосередньо залежить формування й успішне функціонування сім'ї як базового соціального інституту. Саме в сім'ї відбувається первинний етап соціалізації особистості протягом якого у неї формуються базові світоглядні принципи, цінності, норми поведінки як соціальні орієнтири, з якими вона потім вирушає у самостійне життя. Нездатність бути відповідним своїм світоглядом статусам чоловіка і дружини чи батька і матері безпосередньо позначається як на створенні благополучної та успішної сім'ї, так і на належному вихованні дітей, які були б здатними жити у відповідності до вимог сталого розвитку.

Глобальна екологічна криза актуалізувала найзагальніший неофіційний статус громадянина Землі, який від народження отримує не лише невідчужувані права, а й має обов'язки, у тому числі й у забезпеченні сталого розвитку як безальтернативного шляху виходу з цієї кризи. У контексті аналізу актуалізованої проблеми цілком логічно постає питання щодо відповідності сучасної людини як узагальненого образу людства статусу громадянина Землі за критерієм світоглядної компетентності. За діагностикою Генерального секретаря ООН Антоніу Гуттереш важкий стан нашої планети, який має тенденцію до погіршення, засвідчує, що сучасна людина своїм світоглядом не відповідає статусу громадянина Землі, здатного забезпечити на ній сталий розвиток. Отже, сучасна людина світоглядно

некомпетентна й соціально безвідповідальна у влаштуванні, збереженні та покращенні земного буття. Є достатньо підстав кваліфікувати некомпетентність сучасної людини саме за неадекватністю практичного світогляду, яким вона керується у своїй життєдіяльності, а не за браком необхідних знань для забезпечення сталого розвитку.

Першопричиною такої світоглядної некомпетентності є свавілля як результат розбалансування свободи і відповідальності, що блокує совість і мораль як внутрішній і зовнішній регулятор поведінки людей. "Все дозволено, що не заборонено законом" як принцип писаного права дозволяє брутально нехтувати неписаними нормами моралі, які превентивно обмежують свавілля людини у її життєвих проявах, у тому числі й у природокористуванні. А притягнення до юридичної відповідальності за порушення того, що не дозволено чинними законами – це апріорі завжди боротьба з наслідками, із заподіяною шкодою земному буттю. Такі наслідки можуть бути непоправними. Виправдання нехтування норм моралі відсутністю заборони в діючих законах або достатньої доказової бази у разі їх порушення притлумлює, а в деякого повністю присипає совість як внутрішній запобіжник проти шкідливих і руйнівних для земного буття дій. На жаль, цинічно порушують норми моралі ті, хто володіє юридичними знаннями й добре знає закони, оскільки роблять це цілком усвідомлено. Підтвердженням цього є криза суддівської системи влади в Україні, що зумовлена не браком юридичної грамотності суддів, а їх світоглядною некомпетентністю. В основі професійного світогляду суддів лежить Кодекс суддівської етики, норми якого вони добре знають, але свідомо порушують. Напевно, що не всі, але ж не поодинокі, оскільки

виникла така криза. В судовому процесі прийнято звертатися до судді "Ваша честь", оскільки той за своїм статусом має бути носієм і поборником чесності, справедливості, порядності, неупередженості та інших добродієностей. І про яку честь судді може вестися мова, який чинить правосуддя нечесно, несправедливо, упереджено, отже, непорядно, грамотно запобігаючи при цьому до юридичної казуїстики. Приклад безчесного правосуддя унаочнює принципову відмінність між теоретичним і практичним світоглядом. А нездатність судді бути відповідним власним світоглядом займаному статусу засвідчує його світоглядну некомпетентність.

Але ж приклади такого розходження між володінням знань, умінь і навичок та їхньою реалізацією у практичній діяльності ми можемо спостерігати не лише в галузі права, а і в інших сферах діяльності, зокрема, природоохоронній. Визначальна роль світоглядної компетентності особливо стає очевидною у здійсненні управління, від якого залежить сталий розвиток економічної, соціальної та екологічної сфер буття сучасного суспільства.

Це особливо переконливо унаочнює порівняльний аналіз соціально-економічного розвитку України з іншими країнами, який є наслідком світоглядного вибору шляху трансформації нашого суспільства у пострадянський період. Цей аналіз відображений в Аудиті економіки України, який став "першим кроком" у розробці Національної економічної стратегії до 2030 року [3]. Зокрема, він засвідчує, що "Україна є однією з найбільших за територією та кількістю населення країн Європи, проте одночасно й однією з найбідніших країн регіону. Попри те, що ми займаємо 56 місце у світі за розміром ВВП в абсолютному вимірі, за ВВП на одну особу Україна посідає лише 119 позицію. Після здобуття незалежності

Україна перебувала у подібних умовах з країнами Східної та Центральної Європи, багато з яких також почали переходити до ринкової економіки. На близьких позиціях було і ВВП цих країн на одну особу" [5]. Нині, як зазначається в Аудиті, реальний ВВП в Україні нижчий, ніж 30 років тому: "Якщо зростання ВВП України залишиться на нинішньому рівні (близько 3%), то досягнення поточного показника ВВП на одну особу Польщі займе 50 років, а Німеччини – майже 100. Але ж ці країни не планують стояти на місці" [29]. До того ж номінали ВВП на одну особу України і Польщі у вимірах справедливості і рівності як наріжних принципів сталого розвитку соціально значуще різняться між собою. В Україні 13% ВВП володіють 10 найбагатших українців, тоді як у Польщі 3% ВВП належить 10 найзаможнішим полякам [13].

Така різниця в розвитку економіки Польщі й України, а, відтак, й суспільних перетворень зумовлена тим, що у Польщі були запроваджені інклюзивні політичні й відповідні їм економічні інститути [2]. В той час як в Україні відбулася трансформація екстрактивних інститутів радянського режиму влади в екстрактивні інститути олігархічного штубу. Олігархів в Україні до 1991 року не було. Те що відбулася така трансформація є результатом світоглядного вибору шляху цивілізаційного розвитку України тодішніми владними суб'єктами. Лідером Польщі, коли визначався її напрям трансформації був корабельний електрик Лех Валенса, який не мав вищої освіти, але він у цьому визначенні керувався громадянсько-державницьким світоглядом. Володіючи світоглядною компетентністю, яка відповідала статусу національного лідера, він згуртував навколо себе професіоналів, які забезпечили динамічний

цивілізований розвиток Польщі, в результаті якого вона стрімко увійшла в когорту успішних європейських країн з демократично-правовими державами. В Україні ж досить часто перевага надається не державницькому орієнтуру у суспільному світогляді, іноді перемагає груповий інтерес окремих бізнесових кіл, для задоволення якого суспільна влада як власність тих, хто нею користується, відкрила найліпші можливості. Тож нашим лідерам, які зробили такий історичний вибір на пряму трансформації українського суспільства бракувало світоглядної компетентності. Адже вони не були менш політично грамотні від Леха Валенси, щоб не відрізнити цивілізований шлях розвитку, яким рухаються країни-лідери світової спільноти, від на пряму трансформації суспільства, що веде до країн так званого третього світу, з яких найбільш небезпечні обзивають банановими республіками. Ось до чого може призвести світоглядна некомпетентність суб'єктів, заручником і жертвою якої став, як видається, український народ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Можемо указати як підсумок наступне.

1. Глобальна екологічна криза сучасного соціуму зумовлена невгамовним експансіонізмом техногенної цивілізації, який витісняє людство із земного буття у "безодню Космосу", отже у його небуття. Оскільки з прискоренням науково-технічного прогресу стан нашої планети постійно погіршується, це означає, що об'єктивізація нароштованих знань посилює людську експансію земного простору й нещадну експлуатацію природи. Цим підтверджується, що знання мають однакову силу як у будівництві, так і в руйнуванні. Перед суспільством, як ніколи раніше, актуалізувалася проблема морального вибору, від якого

залежить його подальше перебування на планеті Земля. Людство має визначитись у тому, на що воно спрямовуватиме силу знань: на будівництво чи руйнування земного буття, на творення добра чи зла у своєму світі. Моральний вибір визначально залежить від світогляду, яким керується індивід у своїй життєдіяльності. Для уникнення катастрофічно темного і заради забезпечення свого успішно світлого майбутнього людство має світоглядно переорієнтуватися у своєму ставленні до природи, відмовившись від парадигми панування "Людина над природою", перейти у своїй життєдіяльності до парадигми співіснування "людина в Природі". Обмежувальним світоглядним орієнтиром у користуванні й матеріалізації знань має стати принцип "Не нашкодь!". В опануванні космосу необхідно обмежитись пізнавальними цілями й екскурсійними турами, відмовившись від культивування у свідомості землян ідеї переселення на іншу планету. Треба усвідомлювати, що кочівництво, бодай і космічне – це тупикова гілка соціальної еволюції, і про це варто замислитись прихильникам І. Маска. Якщо люди не здатні зберегти нормальні умови для свого проживання на Землі, то цілком ймовірно, що таке ж повториться і на іншій планеті у результаті нищівної експлуатації її середовища. Культивування ідеї "космічного кочівництва" руйнує світоглядно філософію сталого розвитку сучасного соціуму. Цивілізація зародилася з осілого способу життя. Тож не можна себе вести на планеті, що подарувала єдине й неповторне життя, як кочівник-руйнівник чи номад.

2. Сталий розвиток суспільства стане можливим лише за умови, коли кожна людина й людство в цілому у своїй життєдіяльності керуватимуться світоглядними принципами,

цінностями, нормами тощо, які орієнтують на гармонізацію земного буття, його збереження, примноження та процвітання. Наразі погіршення стану нашої планети підтверджує, що у життєдіяльності сучасних людей домінує світогляд, який суперечить вимогам сталого розвитку. Це актуалізує світоглядну компетентність кожної людини зокрема та людства в цілому. Світоглядна компетентність полягає у здатності людини бути адекватною своїм світоглядом тим статусам і ролям, які вона займає та виконує у своїй життєдіяльності. Сталий розвиток стає можливим у результаті добросесної людської життєдіяльності. На це орієнтують принципи, програмні цілі та завдання сталого розвитку. Тож в основі світогляду, який відповідає сталому розвитку, лежать добросесності, які не завжди бувають затребуваними і підтримуваними в тому чи іншому соціальному середовищі. Як у період первинної соціалізації особистості, так і протягом дорослого самостійного життя. Саме в цьому полягає корінь проблеми. Доки на планеті будуть превалювати соціальні середовища, в яких бути добросесним не вигідно, доти результуюча людської діяльності буде не на користь сталого розвитку. Лише мораль як зовнішній регулятор і совість як внутрішній контролер здатні вберегти людство від самознищення. Це ті універсальні запобіжники, які ще на етапі мислення застерігають людину від необачних, шкідливих і руйнівних дій. Тільки в умовах самоконтролю й саморегулювання можлива повноцінна продуктивна реалізація принципу "Думай глобально, дій локально" [12]. З під батога цей принцип завжди залишатиметься декларативним закликком. Тому цю проблему одними лише закликами до моральності й просвітництвом неможливо розв'язати. Тим паче у цьому не можна розраховувати на успіх в умовах культивування подвійних моральних

стандартів. Повинні запроваджуватися економічно-правові механізми регулювання суспільних відносин, діяльності та природокористування, які б робили не вигідним будь-яке порушення сталого розвитку сучасного соціуму.

3. Першопричиною світоглядної некомпетентності є свавілля, що породжується розбалансуванням свободи і відповідальності суб'єктів антропогенної діяльності. Надзвичайні загрози для сталого розвитку суспільства несе незбалансована адекватною відповідальністю свобода владних суб'єктів. Адже саме вони в межах підпорядкованого їм соціального середовища стають розпорядниками надбань науково-технічного прогресу, а не їх розробники. Найбільша необмеженість свободи суб'єктів влади спостерігається в суспільствах і соціальних середовищах з авторитарним управлінням. Тому демократизацію й утвердження верховенства права слід розглядати як безальтернативний шлях забезпечення сталого розвитку. Це до того ж зумовлено ще й фундаментальною суперечністю між розвитком соціального й технічного. Її сутність полягає в тому, що науково-технічний прогрес відбувається безперервно, лінійно-поступально, з підняттям від нижчого до вищого рівня, а розвитку соціального притаманна дискретність. А розвиток соціального супроводжується не лише злетами, а й падіннями у вигляді десоціалізації, соціальної деградації і навіть соціальної дееволюції. Це може бути як у межах життя окремої людини, так і спільнот людей – організацій, соціумів, суспільств і цивілізацій. Виникає велика загроза не лише для сталого розвитку, а й для існування людства, коли надбання науково-технічного прогресу опиняються в руках свавільної влади. Нині це демонструє зокрема Росія, яка поводить себе як варварська

загарбницька держава темного середньовіччя, зруйнувавши світовий порядок і відкинувши людство у його соціальній розбудові щонайменше на сім десятиліть.

4. Висвітлені у публікації результати дослідження підтверджують примат світоглядної складової над суто професійною складовою компетентності. Методологічно пояснено, що від світогляду, яким керується людина чи спільнота, залежить на які діяння будуть спрямовані професійні знання, уміння, навички і досвід. Наразі у дефініціях поняття "компетентність" домінує професійна складова, яка вуаляє світоглядну компетентність індивіда невизначеністю. Така невизначеність і нерозмежованість створює методологічну перепону в актуалізації і дослідженнях світоглядної компетентності як визначального чинника забезпечення сталого розвитку сучасного суспільства. Тому пропонується розглядати світоглядну компетентність особистості як поняття, що позначає здатність людини бути адекватною своїм світоглядом не лише у професійній діяльності, а й у житті в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. "Стан планети", звернення Генерального секретаря ООН. Виступ Антоніу Гутерреша в Колумбійському університеті (Нью-Йорк). (02 грудня 2020). <https://ukraine.un.org/uk/103987-ctan-planeti-zvernennya-generalnogo-sekretarya-ono> (дата звернення 03.04.2021)
2. Аджемоглу Д., Робінсон Д. *Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності* [пер. з англ. Олександр Дем'янчук. 4-те вид.]. Київ: Наш формат. 2019. 440 с.
3. Аудит економіки України 2030. Кабінет міністрів України. 2020. № 4. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> (дата звернення 03.04.2021)
4. Аудит економіки України 2030. Кабінет міністрів України. 2020. № 5. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> (дата звернення 03.04.2021)
5. Аудит економіки України 2030. Кабінет міністрів України. 2020. № 11. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> (дата звернення 03.04.2021)
6. *Десять принципів Глобального договору ООН.* (н.д.). <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/desjat-principiv-gd-oon> (дата звернення 03.04.2021)
7. Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития "Наше будущее". (н.д.). <https://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>
8. Доклад Конференции Организации Объединенных Наций по окружающей среде и развитию. Рио-де-Жанейро. (3-14 июня 1992 года). <https://undocs.org/ru/A/CONF.151/26/Rev.1%28Vol.I%29> (дата звернення 03.04.2021)
9. Єлагін Ю. В. Механізми забезпечення сталого розвитку: проблеми та задачі. *Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Збірник наукових праць*, 2012. № 41. С. 258 – 260.
10. Калита П. Системний менеджмент для сталого розвитку: моделі та проблеми. *ICC-Ukraine.* (08.01.2021). <http://iccua.org/sistemnij-menedzhment-dlya-stalogo-rozvitku-modeli-ta-problemi/#> (дата звернення 03.04.2021).
11. Кириченко М.О. Проблеми сталого розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*: 2017. № 18. С. 55 – 58. <http://dSPACE.onua.edu.ua/handle/11300/11564>
12. Кузнецов, П. Коротко о главном. Афоризмы Френка Ллойда Райта. *Berlogos.* (23.11. 2016). <http://www.berlogos.ru/article/korotko-o-glavnom-aforizmy-frenka-llojda-rajta/> (дата звернення 03.04.2021).
13. Кутишенко, О. Дослідження: як олігархи впливають на економіку України. (27 березня 2017). *LB.ua.* https://lb.ua/economics/2017/03/27/362142_doslidzhennya_yak_oligarhi_vplivayut.html
14. Лебедєв І. В. Забезпечення сталого розвитку на засадах корпоративної соціальної відповідальності. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 1. С. 106 – 116. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_1_14

15. Людство вже вичерпало запас ресурсів Землі на 2019 рік. <https://p.dw.com/p/3MsFE> (дата звернення 03.04.2021).

16. Міщенко В. Соціальна відповідальність як складник правової моделі сталого розвитку України. *Знання європейського права*, 2021. № 4. С. 67 – 70. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.130>

17. Надолішній П. І. Управління сталим розвитком на засадах демократичного врядування: світоглядний і політико-правовий аспекти. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2011. № 8. С. 142 – 171. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2011_8_12

18. ООН називає зміну клімату найбільшою загрозою для природи й людства у 21 столітті. (н. д.). https://wwf.ua/our_work/climate_change/climate/why_climate_is_changing/ (дата звернення 03.04.2021).

19. Паризька угода. 2016. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення 03.04.2021).

20. Площадью с Францією: скільки тропічного ліса потеряла планета (11 марта 2021). *Вокруг света. Главная. Экология*. <https://vokrugsveta.ua/ecology/ploshhadyu-s-frantsiyu-skolko-tropicheskogo-lesa-poteryala-planeta-11-03-2021> (дата звернення 03.04.2021).

21. Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». (н. д.). <http://greenworld.in.ua/index.php?id=1549045379>

22. Рябченко В. Світоглядна компетентність як визначальний чинник успішної імплементації парадигми лідерства в управлінні вищою освітою. В *Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства: колективна монографія*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. С. 31 – 65.

23. Супрун Н. А. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в контексті вимог євро інтеграційного процесу. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 4. С. 118 – 131. http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2016_4_10

24. Цанько О. Принципи сталого розвитку і проблеми формування державної інвестиційної політики. *Ефективність державного управління*, 2017. № 4. С. 189 – 196. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_4_22

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. "Stan planety", zvernennia Heneralnoho sekretaria OON. *Vystup Antoniu Huterresha v Kolumbiiskomu universyteti (Niu-York)*. ["State of the Planet", address by the UN Secretary General. *Speech by Antonio Guterres at Columbia University (New York)*]. (02 hrudnia 2020). <https://ukraine.un.org/uk/103987-ctan-planeti-zvernennya-generalnogo-sekretarya-oon> (in Ukrainian).

2. Adzhemoglu, D., & Robinson, D. (2019). *Chomu natsii zanepadaiut. Pokhodzhennia vlady, bahatstva ta bidnosti [Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty]*. [per. z anhl. Oleksandr Demianchuk. 4-te vyd.]. Kyiv: Nash format. (in Ukrainian)

3. Audyt ekonomiky Ukrainy 2030. [Audit of the economy of Ukraine 2030]. (2020). Kabinet ministriv Ukrainy, 4. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> (in Ukrainian)

4. Audyt ekonomiky Ukrainy 2030. [Audit of the economy of Ukraine 2030]. (2020). Kabinet ministriv Ukrainy.

5. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> (in Ukrainian)

5. Audyt ekonomiky Ukrainy 2030. [Audit of the economy of Ukraine 2030]. (2020). Kabinet ministriv Ukrainy, № 11. <https://nes2030.org.ua/docs/doc-audit.pdf> (in Ukrainian)

6. *Desiat pryntsyviv Hlobalnoho dohovoru OON. [Ten principles of the UN Global Compact]*. <https://globalcompact.org.ua/pro-nas/desjat-principiv-gd-oon> (in Ukrainian)

7. *Doklad Vsemirnoy komissii po voprosam okruzhayushchey srede i razvitiya "Nashe budushcheye" [Report of the World Commission on Environment and Development "Our Future"]*. <https://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf> (in Russian)

8. *Doklad Konferentsii Organizatsii Obyedinennykh Natsiy po okruzhayushchey srede i razvitiyu. [Report of the United Nations Conference on Environment and Development]*. Rio-de-Zhaneyro. (3-14 iyunya 1992 goda). <https://undocs.org/ru/A/CONF.151/26/Rev.1%28Vol.1%29> (in Russian)

9. Ielahn, Yu.V. (2012). Mekhanizmy zabezpechennia staloho rozvytku: problemy ta zadachi. *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu zaliznychnoho transportu imeni akademika V. Lazariana. Zbirnyk naukovykh prats*, 41, 258-260 (in Ukrainian)
10. Kalyta, P. (2021). Systemnyi menedzhment dlia staloho rozvytku: modeli ta problemy. *ICC-Ukraine*. (08.01.2021). <http://iccua.org/sistemnij-menedzhment-dlya-stalogo-rozvitku-modeli-ta-problemi/#> (in Ukrainian)
11. Kyrychenko, M. O. (2017). Problemy staloho rozvytku informatsiinoho suspilstva v umovakh hlobalizatsii. [Problems of the development of information support in the minds of globalization]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 18, 55-58. <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/11564> (in Ukrainian)
12. Kuznetsov, P. (2016). Korotko o glavnom. Aforyzmy Frenka Lloida Raita [Briefly about the main thing. [Aphorisms by Frank Lloyd Wright]. *Berlogos*. 23.11.2016. <http://www.berlogos.ru/article/korotko-o-glavnom-aforizmy-frenka-llojda-rajta/> (in Russian)
13. Kutysenko, O. Doslidzhennia: yak oliharkhy vplyvaiut na ekonomiku Ukrainy [Research: how oligarchs affect the economy of Ukraine]. (*LB.ua*. 27 bereznia 2017). https://lb.ua/economics/2017/03/27/362142_doslidzhennya_yak_oligarhi_vplyvayu_t.html (in Ukrainian)
14. Lebediev, I. V. (2013). Zabezpechennia staloho rozvytku na zasadakh korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti [Ensuring sustainable development on the basis of corporate social responsibility]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 1, 106-116. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2013_1_14 (in Ukrainian)
15. *Liudstvo vzhe vycherpalo zapas resursiv Zemli na 2019 rik [Mankind has already depleted the Earth's resources for 2019]*. (2019). <https://p.dw.com/p/3MsFE>. (in Ukrainian)
16. Mishchenko, V. (2021). Sotsialna vidpovidalnist yak skladnyk pravovoi modeli staloho rozvytku Ukrainy [Social responsibility as a component of the legal model of sustainable development of Ukraine]. *Znannia yevropeiskoho prava* 4, 67-70. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.130> (in Ukrainian)
17. Nadolishnii, P. I. (2011). Upravlinnia stalym rozvytkom na zasadakh demokratychnoho vriaduvannia: svitohliadnyi i polityko-pravovyi aspekty [Sustainable development management on the basis of democratic governance: worldview and political and legal aspects]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia*, 8, 142-171. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpdp_2011_8_12 (in Ukrainian)
18. OON nazyvaie zminu klimatu naibilshoiu zahrozoiu dlia pryrody y liudstva u 21 stolitti [The United Nations calls climate change the greatest threat to nature and humanity in the 21st century]. https://wwf.ua/our_work/climate_change/climate/why_climate_is_changing/ (in Ukrainian)
19. Paryzka uhoda [Paris Agreement]. (2016). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99_5_161#Text (in Ukrainian)
20. Ploshchadyu s Frantsiyu: skolk tropicheskogo lesa poteryala planeta [Square with France: how much rainforest the planet has lost]. (11 marta 2021). *Vokrug sveta. Glavnaya. Ekologiya*. <https://vokrugsveta.ua/ecology/ploshhad-yu-s-frantsiyu-skolk-tropicheskogo-lesa-poteryala-planeta-11-03-2021>. (in Russian)
21. Rezoliutsiia "Peretvorennia nashoho svitu: Poriadok denni u sferi staloho rozvytku do 2030 roku" [Resolution "Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development"]. <http://greenworld.in.ua/index.php?id=1549045379> (in Ukrainian)
22. Riabchenko, V. (2017). *Svitohliadna kompetentnist yak vyznachalnyi chynnnyk uspishnoi implementatsii paradyhmy liderstva v upravlinnia vyshchoiu osvitoiu. Rozvytok instytutynoho potentsialu universytetiv u konteksti hlobalnoho liderstva [Worldview competence as a determining factor in the successful implementation of the leadership paradigm in the management of higher education. Development of institutional capacity of universities in the context of global leadership]*: kolektyvna monohrafiia. Kyiv:

Institut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 31-65 (in Ukrainian)

23. Suprun, N. A. (2016). Rozvytok korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti v konteksti vymoh yevro intehratsiinoho protsesu [Development of corporate social responsibility in the context of the requirements of the European integration process]. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 4, 118-131.

http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2016_4_10 (in Ukrainian)

24. Tsanko, O. (2017). Pryntsypy staloho rozvytku i problemy formuvannia derzhavnoi investytsiinoi polityky [Principles of sustainable development and problems of formation of state investment policy]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. 4. 189-196. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_4_2 (in Ukrainian)

Receive: April 10, 2021

Accepted: May 17, 2021